

БӨЛІМ: ПСИХОЛОГИЯ

БІРІНШІ КУРС СТУДЕНТТЕРІНІҢ ИНДИВИДУАЛДЫ-ТИПОЛОГИЯЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ЖОО БЕЙІМДЕЛУІНЕ ӘСЕРІЖАРИЯЛАНДЫ
27.01.2023СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/130227/>**БІРІНШІ КУРС СТУДЕНТТЕРІНІҢ ИНДИВИДУАЛДЫ-ТИПОЛОГИЯЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІНІҢ ЖОО БЕЙІМДЕЛУІНЕ ӘСЕРІ**

Қазіргі уақытта ЖОО-ның бірінші курстарындағы оқу іс-әрекетінің табыстылығы мәселесі маңызды мәнге ие. Жоғары оқу орындарында оқудың басында студенттердің бейімделуі мен үлгерімі жеке тұлғаның индивидуалды-типологиялық ерекшеліктеріне байланысты болады.

Индивидуалды-типологиялық ерекшеліктердің оқу іс-әрекетінің сәттілігіне әсері, университет студенттерінің оқу іс-әрекетін зерттеуден айырмашылығы, бұрын көптеген отандық және шетелдік психологтар зерттеген. Алайда, студенттердің оқу іс-әрекетіндегі индивидуалды-типологиялық ерекшеліктердің көрінісіне қатысты мәселе жеткілікті түрде дамымаған.

Білім алушылардың қандай жеке ерекшеліктері оқу іс-әрекетінің сәттілігін анықтайтыны туралы әртүрлі идеялар бар: тұқым қуалайтын және туа біткен немесе тәрбие мен оқыту процесінде дамыған. Студенттердің жеке ерекшеліктерін зерттеу теориялық және практикалық тұрғыдан маңызды және өзекті болып табылады. Бірінші курс студенттерінің әлеуметтік-психологиялық бейімделуін зерттеудің маңызды бағыты жеке тұлғалық факторларды, темперамент ерекшеліктеріне, жүйке-психикалық шиеленіс деңгейіне, психикалық денсаулыққа, бейімділікке байланысты тұлғаның бейімделу мүмкіндіктерін зерттеу болып табылады. Студенттердің индивидуалды-типологиялық ерекшеліктерінің жоғары кәсіптік білім алу кезінде бірінші курста оқудың сәттілігіне әсері туралы зерттеулер ерекше өзекті болып табылады.

Бейімделу (лат. adaptatio) организмнің қоршаған ортаның өзгеретін жағдайларына бейімделуі деп түсініледі.

Студенттердің ЖОО-на бейімделу процесін қарастыру бірқатар аспектілерді қамтиды:

- психологиялық-педагогикалық (студенттердің мектептің формалары мен әдістерінен түбегейлі ерекшеленетін жаңа дидактикалық жүйеге бейімделуімен байланысты);
- әлеуметтік-психологиялық (әлеуметтік нормаларды меңгеруімен, жаңа ұжымда

әлеуметтік мәртебені орнатумен және сақтаумен байланысы бар);

- мотивациялық-тұлғалық (жағымды оқу мотивтері мен жеке қасиеттерінің қалыптасуын анықтайтын);
- психофизикалық (ағзаның функциялары мен реакцияларының жаңа орта талаптарына бейімделуін болжайды). Бейімделу процесі ұзақ және әрдайым сәтті бола бермейді, ал бірінші курс студенттерінің көпшілігінде бейімделу проблемалары туындайды, бұл студенттердің жеке қасиеттеріне, тәуелсіз оқу іс-әрекетіне дағдылардың болмауына, кәсіби өзін-өзі анықтаудың қалыптаспауына байланысты.

Бейімделуде шартты түрде 3 түрі бөлінеді: физиологиялық, әлеуметтік және биологиялық.

Студенттердің денсаулық жағдайы оқу процесінде олардың бейімделу резервтерімен анықталады. Бейімделу деңгейі бойынша білім беру ортасында білім алушылардың когнитивті, мотивациялық, әлеуметтік-коммуникативтік байланыстарының қалыптасу дәрежесіне, дамуына, жұмыс істеуінің тұрақтылығына қарай студенттердің жіктелуі бөлінеді:

- бейімделмеген (төмен деңгей), бөлінген бағыттардың кем дегенде біреуінде байланыстың қалыптаспауымен және байланыстардың тұрақсыздығымен сипатталады;
 - орташа бейімделген (орташа деңгей), олардың тұрақтылығы болмаған кезде байланыстардың барлық түрлерінің қалыптасуымен немесе кем дегенде бір тұрақты байланыстың болуымен сипатталады, ал басқа байланыстар әлі қалыптаспауы мүмкін;
 - барлық байланыстардың қалыптасуымен ерекшеленетін бейімделген (жоғары деңгей) және бұл ретте кем дегенде бір бағытта байланыстың тұрақты жұмыс істеуі байқалады.
- Бірінші курс студенттерінің басты мақсаты-оқу іс-әрекетінің әдістері мен әдістерін игеру, студенттің әлеуметтік мәртебесін қабылдау.

Психологияда студенттердің индивидуалды-типологиялық ерекшеліктері, ең алдымен, оқу іс-әрекетінің сәттілігін анықтайтыны туралы әртүрлі идеялар бар: тұқым қуалайтын және туа біткен немесе тәрбие мен оқыту процесінде алынған және дамыған. Әр түрлі жас топтарындағы студенттердің жеке ерекшеліктерін зерттеу теориялық және практикалық тұрғыдан маңызды және өзекті болып табылады.

ЖОО студенттерінің оқу іс-әрекетінің табыстылығы екі көрсеткіште көрінеді: нәтижелі (академиялық үлгерім) және құрылымдық (ЖОО-да оқуға дайындықтың жеке индексінде көрсетілген оқу іс-әрекетінің психологиялық құрылымының қалыптасуы). Нәтижелі көрсеткіш — бейінді және бейінді емес пәндер бойынша аралық аттестаттау және емтихан сессиялары кезеңінде студенттердің алған белгілерінің орташа мәні, сондай – ақ студенттердің академиялық үлгерімінің жалпы деңгейі-бейінді және бейінді емес пәндер бойынша бағалардың орташа сомасы.

Құрылымдық көрсеткіш — студенттердің ЖОО-да оқуға дайындығының жеке индексінде көрсетілген ЖОО студенттерінің оқу қызметінің психологиялық құрылымының қалыптасу деңгейі. ЖОО-да оқуға арналған оқу іс-әрекетінің психологиялық құрылымына кіретін оқу-маңызды қасиеттердің даму деңгейлерінің жиынтық мәнімен олардың

құрылымындағы салмақтық мәнін ескере отырып ұсынылған.

Оқу іс-әрекетінің құрылымдық және нәтижелі көрсеткіштерінің маңыздылығына байланысты студенттердің төрт түрі анықталды («жоғары табысты», «орташа табысты», «төмен табысты», «үйлесімсіз»). «Жоғары табысты» нәтижелі көрсеткішті тип және құрылымдық көрсеткіш дамудың жоғары деңгейімен сипатталады. Түрлердің әрқайсысы индивидуалды-типологиялық ерекшеліктердің ауырлығының әртүрлі өлшемдерімен сипатталады.

Жоғары оқу орындарында оқудың басында студенттердің бейімделуге байланысты қиындықтарды жеңу, өмір сүру кеңістігінде өз орнын табу қабілеті шешуші фактор жас тұлғаның табысты дамуы, ал болашақта – жоғары білімді маман. Жоғары оқу орындарында бірінші курс студенттерін оқыту процесі оңай емес, ол үлкен динамизммен ерекшеленеді.

Студенттердің айтарлықтай бөлігінің оқу орнымен танысуы жаңашылдықтан туындаған дезадаптациямен бірге жүреді. Студент мәртебесі, педагогикалық ұжымға қойылатын талаптардың жоғарылауы, шиеленіс пен қатаң оқу режимі, өзіндік жұмыс көлемінің ұлғаюы. Мұның бәрі бірінші курс студентінен жаңа ортаға және өмірдің сапалық басқа ырғағына сәтті ену үшін өз қабілеттерін айтарлықтай жұмылдыруды талап етеді.

Жоғары оқу орындарында бірінші курс студенттердің бейімделуін кешенді түрде: оның әр түрлі деңгейде дамуы, яғни, жекелеген тұлғалық қарым-қатынас деңгейінде, жекелеген іс-әрекетінде, психофизиологиялық реттеу тұрғысынан қарастыру қажет. Қалыптасу үрдісіне белгілі бір деңгейде тікелей әсер ететін психикалық бейімделу бұл орайда маңызды рөл атқарады.

Студенттердің бейімделу мәселесін шешуге бағытталған педагогикалық үрдістерді ұйымдастырудың біркелкі емес әрекеттерінің: оқытушылардың келіспеушілік әрекеттері, жетекшілердің бұл мәселені шешуде аз көңіл бөлулері нәтижесінде студенттердің оқу-тәрбие үрдісіне қалыптасуы қиындайды. Орта кәсіби білім беру педагогикасында студенттердің оқу-ісі әрекетін қабылдауда қиындық тудыратын психологиялық-педагогикалық себептер әлі де жеткілікті анықталмаған.

Сонымен қатар оқу-тәрбие үрдісінде студенттің әлеуметтік-психологиялық бейімделуін қамтамасыз ететін психологиялық – педагогикалық жағдайлар да анықтауды қажет етеді. Бұл кезеңде студенттер үшін ұстаздар тарапынан психологиялық қолдау ең маңызды рөл атқарады. Мейірімділік, көңіл бөлу студенттің оқу-тәрбие үрдісіне бейімделу уақытын азайтуға мүмкіндік тудырады. Топ жетекшісі студенттердің сабақ үлгерімі мен сабаққа қатысымын бақылап, ата-аналарын хабардар етіп отырады. Әркімге жекелей қарым-қатынас жасау – бұл топтың эдвайзер — жетекшілері жұмысының негізгі мақсаты болып табылады. Олар әр студентпен ортақ тіл табысуға, ашық сөйлесіп, кеңестері мен ұсыныстарын білдіруге, студенттің өз бетінше көмек көрсетуге, өзінің білімі мен қабілеттілігін бағалай білуге үйретуге тырысады.

Әдебиеттер тізімі

1. Ханчук Н.Н. Некоторые актуальные проблемы адаптации студентов в процессе обучения в высшей школе// Проблемы социальной адаптации различных групп населения в современных условиях. — Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 2000. — С. 265.
2. Артемов, С.Д. Социальные проблемы адаптации [Текст] / С.Д. Артемов. – М., 1990.- 180с.
3. Емельянов В. Студенты об адаптации к студенческой жизни // Социс, 2001. № 9. С. 79.

Сағынғалиева Ә.Б., Болтаева А.М.

(Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,
Әл-Фараби ат. Қазақ Ұлттық университеті)

КМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.